Negocierea punctelor comune într-o primă conversaţie şi utilizarea unei limbi străine

Irina OLARIU

Introducere

Alternanţa codică[1] bilingvă, „utilizarea alternativă a limbilor într-un episod interacţional" (Li 2005), a devenit un centru de interes pentru lingvişti încă din anii '70 ai secolului trecut, când au fost publicate două studii astăzi clasice despre aspecte sintactice (Poplack 1979 [1981]) şi sociolingvistice (Blom, Gumperz 1972) ale acestui fenomen.

Diverse probleme, de la gramatica universală până la formarea identităţii de grup, au fost abordate în raport cu alternanţa codică bilingvă. Totuşi, puţini au fost cei care s-au interesat de *code-switching* ca fenomen conversaţional (Auer 1984, 1998; Li 1998; Sebba, Wooton 1998), deşi, aşa cum afirma Auer (1998: 1, 2), „whatever cultural or social knowledge may be necessary to arrive at a full understanding of code-switching practices in a given community, its analysis first and foremost requires close attention to be paid to the details of its local production in the emerging conversational context which it both shapes and responds to" (Auer 1998: 1, 2).

Adoptarea demersului analitic al analizei conversaţionale de inspiraţie etnometodologică (Sacks, Schegloff, Jefferson 1974; Sacks 1992; Schegloff 2007a, b; Heritage 1984; de Fornel, Léon 2000; Grancea 2007) pentru o analiză a alternanţei codice ca activitate conversaţională are mai multe avantaje. În primul rând, ea permite sublinierea unei implicativităţi secvenţiale a alegerii unei limbi în conversaţie. În al doilea rând, interesul pentru punctul de vedere al participanţilor limitează impunerea unor interpretări externe în ceea ce priveşte sensul alternanţei codice. În această optică, participanţii înşişi se orientează spre acest fenomen ca o activitate imbricată într-un context conversaţional precis.

Mai mult decât atât, aşa cum am putut constata cu alt prilej (Olariu 2008a, b), analiza conversaţională asigură un cadru interpretativ în care se pot analiza raporturi diverse între structurile conversaţionale, gramaticale şi sociale.

Corpus

Ne propunem să observăm fenomenul de alternanţă codică, aşa cum apare în câteva secvenţe ce fac parte dintr-o conversaţie într-o situaţie de aşteptare. Exigenţa inductivă, empirică pe care o impunem analizei noastre face parte din demersul

[1] Sintagma „alternanţă codică" este utilizată aici ca echivalent pentru sintagma englezească „code-switching".

BDD-V376 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:55:57 UTC)

analizei conversaționale de inspirație etnometodologică, ale cărei metode sunt adoptate aici.

Exemplele analizate fac parte dintr-o conversație informală între două studente române care studiază la Paris. Conversația a fost filmată în camera celei care înregistrează. În ceea ce privește scopul înregistrării, participanții au acceptat să participe la o cercetare a variațiilor intonative la citirea unui text în limba română. Este creată o situație de așteptare (după sosirea la locul înregistrării a celor două participante, care nu se cunoșteau dinainte, cea care înregistrează va ieși din cameră pentru a aduce textul care va trebui citit), și între cele două participante începe o primă conversație, iar exemplele pe care le analizăm fac parte din aceasta primă conversație. Numele au fost înlocuite cu pseudonime, iar participanții sunt așezați față în față, ca în imaginea de mai jos:

Fille au pair* şi *garde d'enfants

Începem analiza noastră cu extrasul de mai jos, în care se folosesc două sintagme în franceză, *fille au pair* și *garde d'enfants*:

1. **Laura**: tu unde stai↑[2]
2. **Maria**: păi: eu nu stau la (Crousul) ăsta la cămin stau la o familie
3. mi-au dat o cameră:: mm o cameră o mansardă↑
4. (1.0)
5. **Maria**: şi:[:
6. **Laura**: [şi cât plăteşti↑
7. **Maria**: în acelaşi timp nu nu plătesc fiindcă fac la ei: ă: baby-
8. sitting °adică: am grijă de copii↑°=
9. **Laura**: → =>a deci eşti *f fille au pair*↓<
10. (0.6)
11. **Maria**: ă: nu-i chiar aşa fiindcă *fille au pair* are: un program
12. ă:: (hhh)
13. (1.0)
14. **Laura**: şi cum ai găsit↑=

[2] Convențiile de transcriere adoptate aici figurează în anexă.

BDD-V376 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:55:57 UTC)

15. **Maria**: =>nu ştiu exact, dar are altfel de program la mine se numeşte
16. → *garde d'enfants*< cred că ai auzit↑ [un fel de babysitting]
17. **Laura**: [(normal normal ca da↑)]
18. **Maria**: deci mă rog↓
19. **Laura**: stai sunt (.) sunt de doi ani aici (h)
20. **Maria** : a↑ eşti de doi ani↑ eu am impresia ca eşti m ă:: e prima dată când vii↑ (SA 2004: 23)[3].

Pentru a putea înţelege spre ce activităţi se orientează participantele prin recurgerea la termeni din limba franceză, trebuie să analizăm unde şi când apar aceşti termeni.

Astfel, dacă privim mai îndeaproape contextul secvenţial în care primul termen *fille au pair* apare, observăm că Maria răspunde la întrebarea Laurei („şi cât plăteşti↑") construind a doua parte a unei perechi adiacente (întrebare-răspuns); ea oferă nu numai un răspuns la întrebare, dar şi informaţii suplimentare, care vor permite înţelegerea răspunsului. O activitate legată de gratuitatea locuinţei e prezentată („în acelaşi timp nu nu plătesc fiindcă fac la ei: ă: babysitting") şi e urmată de o explicaţie („°adică am grijă de copii↑°="). În acest context, interlocutorul reformulează informaţia prin utilizarea unui termen din franceză (*fille au pair*).

6. **Laura**: [şi cât plăteşti↑
7. **Maria**: în acelaşi timp nu nu plătesc fiindcă fac la ei: ă: baby-
8. sitting °adică: am grijă de copii↑°=
9. **Laura**: → =>a deci eşti *f fille au pair*↓<
10. (0.6)
11. **Maria**: ă: nu-i chiar aşa fiindcă fille au pair are: un program
12. ă:: (hhh)

Indicii prozodici (rapiditatea cu care Laura începe să vorbească, precum şi debitul rapid cu care îşi construieşte intervenţia) indică un rol de *updating* (ea prezentând mai simplu şi mai eficient informaţia Mariei) spre care locutorul se orientează atunci când ia cuvântul. Atât pauza ce urmează după intervenţia Laurei, cât şi felul în care Maria îşi începe intervenţia ei (ezitare) indică un răspuns care nu e preferat în acest context (Levinson 1983; Pomerantz 1984). Maria nu e de acord cu Laura, susţinând că termenul pe care l-a folosit aceasta nu e adecvat pentru programul de lucru pe care îl are ea.

Folosirea limbii franceze nu pune nici o problemă pentru participante. Amândouă înţeleg termenul, dar nu sunt de acord cu folosirea lui în acest context particular. De fapt, Laura foloseşte *fille au pair* ca termen generic, pe când Maria se orientează spre un termen specializat (*garde d'enfants*), care ilustrează mai bine activitatea ei. Ea introduce noul termen oferind două tipuri de informaţie: o presupunere despre cunoştinţele pe care interlocutorul le are cu privire la acest termen („cred că ai auzit"), urmată de o explicare a acestuia („un fel de babysitting") şi de un enunţ deliberat neîncheiat („deci mă rog↓"), o „marcă a scurtării" (Dascălu

[3] Folosim notaţia „SA, 2004: 23" pentru identificarea extrasului pe care îl analizăm: SA indică sigla corpusului din care face parte extrasul, 2004 este anul în care a avut loc înregistrarea, iar 23, minutul la care apare secvenţa analizată. Vezi şi *infra*.

BDD-V376 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:55:57 UTC)

Jinga 2006). Laura contestă felul în care acest termen din limba franceză e introdus. Ea consideră că această digresiune[4] de tip fatic şi metalingvistic nu e necesară. Fiind de doi ani „aici", adică la Paris, ea a auzit de *garde d'enfants*. Această ultimă informaţie e nouă pentru Maria, care credea că Laura e de puţin timp în Franţa.

Strategia de introducere a unui termen străin ocazionează abordarea unor informaţii personale şi negocierea unor puncte comune între cele două participante. O trăsătură a contextului, faptul că participantele nu se cunoşteau dinainte, este pusă în lumină în această secvenţă conversaţională. Introducerea unor cuvinte străine dintr-o limbă B (franceza) într-o conversaţie în limba A (româna) poate implica astfel o orientare a participanţilor spre un statut de „cunoştinţe noi". De altfel, perechile adiacente (întrebare/răspuns) au aici rolul de a iniţia o discuţie pe teme autobiografice. Maynard şi Zimmerman (1984) vorbesc de „pre-topical sequences", secvenţe ce apar în conversaţiile dintre străini şi care reprezintă o modalitate de a genera o cunoaştere „tipificată" a biografiei celuilalt. Întrebările Laurei („tu unde stai", „şi cât plăteşti") dau posibilitatea Mariei de a manifesta sau nu interesul pentru tema abordată.

Atunci când interlocutorul nu doreşte să dezvolte un anumit subiect, el poate iniţia strategii de evitare, ca în exemplul următor:

En cachette

1. **Maria**: aha şi acuma eşti::: ă ::practic nu mai ai statutul de
2. erasmus nu↑
3. **Laura**: nu↓
4. **Maria**: şi ai reuşit totuşi să-ţi păstrezi camera aici la :::: Crous↑
5. (0.5)
6. °sau cum::°
7. **Laura**: → nu pentru că eu stau *en cachette*
8. (1.3)
9. **Maria**: °ce înseamnă asta nu ştiu (cuvantul)°
10. **Laura**: bine e naşpa acum că se înregistrează ((*râsete*))
11. **Maria**: £ a deci tu nu:: cred că n-nu stai legal în cămin
12. **Laura**: [mm↓
13. **Maria**: [sau↓]cam aşa ceva ((*râsete*)) aha °am înţeles° ((*râsete*))
14. (nici (h) o probl(h)emă) £ din partea mea?
15. **Laura**: nu:↓
16. **Maria**: £ (nu nu ai)↑
17. (1.8)
18. °în fine° nu-i nici o problemă↓
19. **Laura**: şi cât ă: deci tu nu plăteşti chirie anul ăsta

(SA 2004: 25).

Dacă studii anterioare au arătat că diverse constrângeri sintactice apar atunci când are loc fenomenul de *code-switching*, în acest exemplu se aplică un alt tip de constrângere: o constrângere de pertinenţă condiţională între o întrebare şi un răspuns. Maria o întreabă pe Laura dacă a reuşit să păstreze camera în cămin, chiar

[4] Pentru un studiu al digresiunilor in conversaţia spontană a se consulta, de asemenea, Dascalu Jinga 2003.

BDD-V376 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:55:57 UTC)

dacă nu mai e studentă Erasmus. În contextul în care Laura nu răspunde, Maria relansează întrebarea („°sau cum::°”). Laura nu poate să se eschiveze. Ea trebuie să răspundă, dar pentru că nu ar vrea ca informaţia pe care o prezintă sa fie înţeleasă de cei care vor asculta caseta, ea foloseşte un cuvânt străin (*en cachette*). Maria primeşte răspunsul la întrebare, dar acum se confruntă cu altă problemă: ea nu înţelege expresia străină şi va produce o hetero-iniţiere de reparare („°ce înseamnă asta nu ştiu (cuvântul)°”). Recursul la un termen străin trimite aici la o strategie de evitare şi la o altă particularitate a contextului în care această conversaţie are loc: înregistrarea.

Implicativitatea secvenţială a alternanţei codice

În exemplele analizate, recurgerea la o limbă străină apare ca o resursă în interpretarea contextului anterior pe care îl reînnoieşte în acelaşi timp (*context-shaped* şi *context-renewing*, Heritage 1984).

Astfel, descrierea unei activităţi („fac la ei: a: babysitting °adică: am grijă de copii↑°=”) ocazionează o sugestie lexicală (*fille au pair*), pe când o întrebare deschisă la care interlocutorul nu ar vrea să răspundă determină o strategie de evitare a subiectului prin utilizarea unui termen străin („nu pentru ca eu stau *en cachette*”). Recurgerea la o limbă străină face posibilă o utilizare a acestei limbi de către interlocutor. Folosirea unei alte limbi este astfel un fenomen pertinent pentru participanţii la această conversaţie şi e urmată fie de repetarea termenului străin (*fille au pair*), fie de un alt termen din aceeaşi limbă (*garde d'enfants*). Răspunzând interlocutorului care a utilizat un termen străin, locutorul nu exprimă numai înţelegerea sau neînţelegerea termenului, el răspunde la activitatea pe care locutorul precedent a realizat-o prin recurgerea la acest termen.

Ajustarea „fondului comun de cunoştinţe” într-o primă conversaţie

Aşa cum putem observa în exemplele analizate, recurgerea la o limbă străină permite negocierea şi ajustarea „fondului comun de cunoştinţe” (*common ground*, Clark 1996), indispensabil în înţelegerea reciprocă.

Felul în care cuvinte din limba franceză sunt utilizate şi interpretate aduce în prim-plan o negociere a identităţii de bilingvi. Astfel, participantele consideră de la sine înţeles un termen din limba franceză (exemplul 2) sau folosesc strategii prin care asigură înţelegerea termenului străin de către interlocutor (exemplul 1). Diferite informaţii personale (de doi ani în Franţa) despre interlocutor devin pertinente atunci când locutorul pune la îndoială înţelegerea unui termen din limba franceză de către interlocutor. Negocierea unei identităţi de bilingvi se leagă astfel de un proces de „cunoaştere a celuilalt” ce implică o orientare a participanţilor spre o altă identitate, cea de „cunoştinţe noi”. În exemplele analizate, participanţii se orientează spre un raport reflexiv între o categorizare a activităţii pe care o realizează prin recurgerea la o limbă străină şi o categorizare a persoanelor.

Felul în care participanţii recurg la o limbă străină subliniază orientarea lor nu numai la o activitate în curs, ci la o activitate proprie diverselor categorii (*category-bound activity*, Sacks 1972a, b; Schegloff 2007b). A face babysitting, a avea grijă de copii este o caracteristică a unei *fille au pair*, a explica ce înseamnă *garde d'enfants*

BDD-V376 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:55:57 UTC)

trimite la o ignorare a faptului că interlocutorul e „de doi ani aici" şi deci la o subestimare a cunoştinţelor acestuia, a folosi un cuvânt străin (*en cachette*) în elaborarea unui răspuns evaziv supraestimează cunoştinţele interlocutorului care nu cunoaşte cuvântul şi subliniază pertinenţa unui detaliu al situaţiei de comunicare (conversaţia e filmată) pentru dezbaterea subiectului în curs.

Concluzii

Plecând de la exemple concrete am demonstrat că atât locaţia secvenţială, cât şi resursele utilizate pentru a asigura o recunoaştere a ceea ce locutorul vrea să transmită sunt elemente esenţiale pentru înţelegerea orientării participanţilor spre utilizarea unei limbi străine ca practică interacţională sau ca „indice de contextualizare", aşa cum o consideră Auer.

Locul de desfăşurare a conversaţiei şi felul în care participanţii utilizează cuvinte străine ocazionează diverse inferenţe ce vizează nu numai activitatea conversaţională în curs, dar şi categorii legate de această activitate.

Schegloff (1991, 1992) a insistat asupra includerii în analiză a elementelor externe conversaţiei numai dacă putem demonstra că acestea sunt pertinente pentru participanţi. În exemplele analizate am observat că utilizarea unei alte limbi este un fenomen conversaţional ocazionat într-un context local pe care îl reînnoieşte punând în lumină caracteristici ce fac parte dintr-un context mai larg. Astfel, statutul de „cunoştinţe noi", cât şi caracteristici ale contextului în care apare această primă conversaţie (de exemplu, filmarea ei) sunt relevante pentru participanţi atunci când aceştia recurg la cuvinte străine.

Luând în considerare toate aceste observaţii, conchidem că alternanţa codică nu e, în exemplele analizate, o eroare în comunicare, ci o practică interacţională ce face parte integrantă din procesul de negociere a unor puncte comune între doi studenţi romani ce nu se cunoşteau dinainte.

Bibliografie

Auer 1984: Peter Auer, *Bilingual Conversation*, Amsterdam, John Benjamins.

Auer 1998: Peter Auer, „Introduction", in P. Auer (ed.), *Code-switching in conversation*, London, Routledge, p. 1–24.

Blom, Gumperz 1972: Jan Petter Blom, John Gumperz, *Social meaning in linguistic structures: code-switching in Norway*, in J. Gumperz, D. Hymes (eds.) *Directions in sociolinguistics*, New York, Holt, Rinehart & Winston, p. 407–434.

Clark 1996: Herbert H. Clark, „Grounding", in *Using Language*, Cambridge, Cambridge University Press, p. 221–252.

Dascălu Jinga 2003: Laurenţia Dascălu Jinga, *Digresiunile în conversaţia spontană*, in Laurenţia Dascălu Jinga, Liana Pop (ed.), *Dialogul în româna vorbită*, Bucureşti, Oscar Print, p. 128–142.

Dascălu Jinga 2006: Laurenţia Dascălu Jinga, *Pauzele şi întreruperile în conversaţia românească actuală*, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Fornel, Léon 2000: M. de Fornel, J. Léon, *L'analyse de conversation, de l'ethnométhodologie à la linguistique interactionnelle*, in „Histoire Epistémologie Langage", 22/1: p. 131–155.

BDD-V376 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:55:57 UTC)

Grancea 2007: Grancea, Liana, 2007, *Conversation analysis: method, concepts, applications*, in „Cogniţie, creier, comportament/Cognition, Brain, Behavior", vol. XI, no. 2 (June), p. 331–352.

Heritage 1984: John Heritage, *Garfinkel and Ethnomethodology*, Cambridge, Polity Press.

Jefferson 2004: G. Jefferson, *Glossary of transcript symbols with an Introduction*, in Gene H. Lerner (ed.), *Conversation Analysis: Studies from the first generation*, Philadelphia, John Benjamins, p. 13–23.

Li 1998: Wei Li, *The „Why" and „How" Questions in the Analysis of Conversational Codeswitching*, in P. Auer (ed.), *Code-Switching in Conversation: Language, Interaction, and Identity*, London, Routledge, p. 156–176.

Li 2005: Wei Li, *„How Can You Tell" Towards a Common Sense Explanation of Conversational Code-Switching*, in „Journal of Pragmatics", no. 37, p. 375–389.

Maynard, Zimmerman 1984: Douglas W. Maynard, Don H. Zimmerman, *Topical Talk, Ritual and the Social Organization of Relationships*, in „Social Psychology Quarterly", vol. 47, no. 4, p. 301–316.

Olariu 2008a: Irina Olariu, „Dividing and reassembling through small imaginary stories about co-participants", comunicare la GURT (Georgetown University Round Table on Language and Linguistics), Washington.

Olariu 2008b: Irina Olariu, „Ensemble, avec nos différences. Adaptabilité et pratiques de construction de la convivialité dans une activité de groupe", in *Des autres à soi-même. Les voies du retour. Ecritures et pratiques discursives* (Actele colocviului cu acelaşi nume), Bacău.

Poplack 1979 [1981]: Shana Poplack, *Sometimes I'll start a sentence in Spanish Y TERMINO EN ESPANOL. Toward a typology of code-switching*, in „CENTRO Working Papers", New York, Language Policy Task Force Paper; versiune revizuită publicată în „Linguistics", no. 18 (7/8), p. 581–618.

Sacks 1972a: H. Sacks, *An initial investigation of the usability of conversational data for doing Sociology*, in Sudnow (ed.), *Studies in social interaction*, New York, Free Press, p. 31–74.

Sacks 1972b: H. Sacks, *On the analyzability of stories by children*, in J.J. Gumperz, D. Hymes (eds.), *Directions in Sociolinguistics: The Ethnography of Communication*, New York, Holt, Rinehart, Winston, p. 325–345.

Sacks 1992: Sacks, Harvey, 1992, *Lectures on Conversation*, Oxford, Blackwell.

Sacks, Schegloff, Jefferson 1974: Harvey Sacks, Emanuel A. Schegloff, Gail Jefferson, *A simplest systematics for the organization of turn taking for conversation*, in „Language", no. 50, p. 696–735.

Schegloff 1991: E.A. Schegloff, *Reflections on talk and social structure*, in D. Boden, D. Zimmerman (eds.) *Talk and Social Structure*, Berkeley, CA: University of California Press.

Schegloff 1992: E.A. Schegloff, *On Talk and Its Institutional Occasions*, in P. Drew, J.C. Heritage (eds.), *Talk at Work*, Cambridge, Cambridge University Press, p. 101–134.

Schegloff 2007a: E.A. Schegloff, *Sequence Organization in Interaction. A Primer in Conversation Analysis*, vol. 1, Cambridge, Cambridge University Press.

Schegloff 2007b: E.A. Schegloff, *A tutorial on membership categorization*, in „Journal of Pragmatics", no. 39, p. 462–482.

Sebba, Wooton 1998: Mark Sebba, Tony Wooton, *We, They and Identity: Sequential Versus Identity-Related Explanation in Code Switching*, in P. Auer (ed.), *Code-Switching in Conversation: Language, Interaction, and Identity*, London, Routledge, p. 262–286.

BDD-V376 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:55:57 UTC)

Convenţii de transcriere[5]

↑	contur melodic ascendent
↓	contur melodic descendent
:	alungirea vocalei finale
=	intervenţie începută de un vorbitor şi continuată, fără pauză, de altul
°xxx°	intensitate slabă a vocii
[xxx	începutul suprapunerii altei intervenţii peste cea în curs
>xxx<	Tempo rapid al vorbirii
£	zâmbet concomitent cu vorbirea
(xxx)	transcriere probabilă
((xxx))	comentarii sau descrieri
(0.5)	durata unei pauze în secunde
→	secvenţă la care se referă argumentaţia ştiinţifică a cercetătorului

Negotiating common ground and code-switching in a conversation between strangers

Code-switching has been a topic of interest in linguistics for a long time, but only few investigators analysed it as a conversational event. Adopting a conversation-analytic approach, this article contributes to a better empirical understanding of conversational code-switching by examining the way participants are locally constituting this phenomenon. A focus on the sequential location and the way French expressions are introduced by two Romanian students studying in France reveals some particularities of the context in which code-switching appears (a video taped conversation between strangers). We can thus demonstrate that using French in a conversation in Romanian is part of a process of getting to know one another and negotiating common ground between two strangers. Language alternation appears not only as a context-shaped but also as a context-renewing activity and can consequently be regarded as a contextualisation cue (Auer 1998).

Paris, Franţa

[5] Adoptăm convenţiile de transcriere a analizei conversaţionale de inspiraţie etnometodologică (Jefferson 2004; pentru limba română, a se consulta Dascălu Jinga 2006).

BDD-V376 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:55:57 UTC)